

“Затверджую”
Директор Карпатського
біосферного заповідника
М.П. Рибак
« 21/12/2015 р.

ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2015 РІК

м. Рахів
2015 р.

ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2015 РІК

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р. Штат *відділу пропаганди та екоосвіти* складає 9,5 одиниць

Музей екології гір та історії природокористування (далі – Музей екології гір або Музей) також виступає підрозділом, до основних завдань якого входить впровадження екологічної освітньо-виховної роботи. З 2011 р. на базі Музею створено окремий структурний підрозділ (сектор зі штатом 4 одиниці), що дозволило більш системно організувати його діяльність та акцентувати увагу на активній просвітницькій ролі музейного осередку.

Структура відділу пропаганди та екоосвіти:

Начальник відділу – 1

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» – 1

Заступник головного редактора журналу «Зелені Карпати» – 1

Відповідальний секретар журналу «Зелені Карпати» – 1

Завідувач еколого-освітнім центром «Центр Європи» – 1

Екскурсовод – 1

Провідний фахівець – 3

Завідувач бібліотекою – 0,5

Структура Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах:

Провідний фахівець – завідувач музею – 1

Фахівець – 2

Прибиральник службових приміщень – 1

1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Еколого-освітній центр «Центр Європи» функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центра займаються два працівники відділу пропаганди та екоосвіти – завідувач та екскурсовод. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центр Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина, Закарпаття та Україна в

Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч із інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття». Додаткові засоби – відеотехніка, столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

Впродовж року працівниками еколого-освітнього центру організовано низку заходів. У роботі з дитячою фокус-групою зроблено акцент на молодших школярах та вихованцях дитячих садочків. Для цієї вікової групи основними формами роботи обрано творчі заняття. Так, працівниками центра в дитячих садочках с. Костиликівки та м. Рахова проведено майстер-класи в рамках акцій «Різдвяна майстерня», «Первоцвіт», «Великодня писанка», Міжнародний день біорізноманіття та Всесвітній день тварин. Загалом для дошкільнят проведено 12 майстер-класів з використанням різних технік і матеріалів. Всім творчим заняттям передувала тематична розповідь. Для молодших школярів загальноосвітніх шкіл м. Рахова, сіл Ділове та Костиликівка проводилися аналогічні акції і майстер-класи (загалом 14).

З 3 по 27 березня на базі еколого-освітнього центру «Центр Європи», було проведено виставку картин та рушників, які вишили працівники установи. Тут експонувалися картини та ікони, виконані гладдю, хрестиком, карпатською низанкою та бісером. Під час виставки зібрано кошти на підтримку воїнів 128-ої гірсько-піхотної бригади, у якій несуть службу і мобілізовані працівники заповідника.

Найбільш вагомою подією для еколого-освітнього центра «Центр Європи» щорічно виступають пан-європейські Дні європейської спадщини.

25 вересня в еколого-освітньому центрі відбувся «круглий стіл» за участі науковців, творчої інтелігенції, представників органів місцевого самоврядування, підприємців та громадськості. Зокрема, обговорювалися питання збереження лісових ресурсів (і насамперед пралісів), рекреаційно-туристичного потенціалу краю, його торгівельно-економічні перспективи. Особливою темою стала 130-та річниця функціонування залізничної гілки Сигіт-Мармацієй-Ясіня. По завершенні «круглого столу», заступник головного редактора Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», поет і прозаїк Василь Кухта презентував нову збірку поезій «Deus ex machina» (з латини – «Бог із машини»). На зібранні зініційовано та обговорено питання щодо заснування щорічної міжнародної премії для літераторів і митців за популяризацію європейської природної та культурної спадщини «Карпатська корона» («Corona Carpatica»). Учасники «круглого столу» ознайомилися з роботою еколого-освітнього центру «Центр Європи», Музеїв гуцульської різьби й екології гір та історії природокористування Карпатського біосферного заповідника.

26 та 27 вересня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» проходили Дні відкритих дверей. Для проведення екскурсій було залучено учнів 9-Б класу

Рахівської загальноосвітньої школи I-III ст. №2. Юні екскурсоводи проходили спеціальний курс підготовки під керівництвом педагога Горбач О.І., завідувача центру та екскурсовода і показали високий рівень знань. Цікаві змістовні екскурсії доповнював колоритний гуцульський одяг школярів. Зустріч з відвідувачами розпочиналась з інформації про пан-європейську акцію. В ці дні еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 442 особи, серед них 274 школярі, а також 168 туристів з різних куточків України та із-за кордону.

Впродовж звітного року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 2166 осіб, з них: школярі – 833, дорослі – 1240, студенти – 93. Впродовж року для учнів підшефних шкіл Рахівщини проводилися безкоштовні екскурсії. Акція «Різдвяні відвідини» (1-8 січня) була спрямована на залучення до відвідування центру туристів. Загалом впродовж року центр безкоштовно відвідало 1062 осіб.

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фото-панно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центра є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів; біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Освітня діяльність еколого-освітнього центра «Музей нарцису» є вкрай важливою, адже це єдина екопросвітницька структура в межах Хустського району, яка працює над формуванням іміджу Карпатського біосферного заповідника. «Музей нарцису» не має штатної одиниці – фахівця-екопросвітника. Еколого-освітню діяльність тут здійснюють технік-лаборант та начальник відділення. Роботу з учнівською молоддю та дошкільнятами виконує технік-лаборант. Впродовж року колективом відділення проведено низку просвітницьких заходів у загальноосвітніх школах, що знаходяться у прилеглих селах та м. Хуст, зокрема: бл.10 лекцій, конкурс малюнків серед молодших школярів «Нарцисова пісня весни», низку майстер-класів та творчих занять, екологічний десант на відзначення Дня довкілля.

У «Музеї нарцису» проведено Дні відкритих дверей: 5 червня до Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища; 27 вересня в рамках акції «Дні європейської спадщини» з метою популяризації Карпатського біосферного заповідника як частини природного спадку людства. Музей нарцису за рік відвідало відвідали 17179 чоловік, з яких 13219 дорослих, 1716 студентів і 2244 школярів. Пік відвідувань традиційно припав на травень – період цвітіння нарцису вузьколистого та масових екскурсій в масив.

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах функціонує як інформаційний еколого-освітній та історико-культурний осередок. Музейна експозиція складається з двох відділів - «Природа Карпат» та «Природокористування в Українських Карпатах».

У першому відділі можна ознайомитися з історією Карпатських гір, їх геологією, геоморфологією, основними типами ландшафтів, рослинним і тваринним світом. Його окрасою є дві діорами – “Карстова печера” і “Буковий праліс”. Перша у деталях імітує інтер'єр карстової печери з сталактитами і сталагмітами. Діорама “Буковий праліс” представляє фрагмент первісних незайманих лісів, що збереглися на вапнякових скелях Угольки – одного з масивів Карпатського біосферного заповідника, де дерева досягають велетенських розмірів, а їх вік – 300-500 років.

У другій частині експозиції розкривається тема природокористування в Українських Карпатах від початку колонізації, що розпочалася в пізньому палеоліті, близько 20 тис. років тому, і до наших днів.

Загалом на обліку стоїть 403 експонати. Колекція Музею у 2015 році експонатами не поповнювалася.

Свою діяльність Музей реалізовує за трьома напрямками: освітньо-виховний, рекреаційно-інформаційний та дослідницький. Основні завдання еколого-освітньої роботи Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах визначаються з урахуванням програм і планів, які затверджуються Карпатським біосферним заповідником. У 2015 році працівниками Музею екології гір проводилися тематичні еколого-освітні заходи з учнівською молоддю, студентами та туристичними групами.

Господарські заходи, спрямовані на забезпечення належного функціонування Музею, мають вагомим значення. У квітні в рамках підготовки Музею до туристичного сезону проведено профілактичну перевірку водотоку в Музеї екології гір: прочищено водотік та зливну систему, прибрано прилегла територія Музею екології гір від сміття, хмизу та минулорічного листя. Для функціонування акватераріумного комплексу також проведено оновлення технічних засобів – акваріумних фільтрів і засобів дезінфекції, кормів тощо.

Проведено закупівлю аварійних акумуляторних ламп, що працюють при вимкненні центрального енергопостачання. Такий господарський захід є важливим у зв'язку із тим, що у залах першого та другого поверхів повністю відсутні джерела природного освітлення – вікна закриті діорамами та макетами. Таким чином, при відсутності енергопостачання (в гірських умовах в силу природних факторів аварійні відключення відбуваються доволі часто) експозиції стають абсолютно недосяжними для відвідувачів.

Найбільш вагомим заходом для Музею цього року стало оформлення виставкової зали. Для цього використано приміщення біля запасного пожежного виходу, яке раніше не використовувалось. У такий спосіб екскурсії мають більш цілісний хід: відвідування виставкової зали, яка також використовуватиметься як крамничка для реалізації друкованої еколого-освітньої літератури та сувенірної продукції заповідника, тепер виступає завершальним штрихом екскурсійної послуги. Для оформлення виставкової зали використані природні матеріали (деревина різних порід), в поєднанні з традиційними карпатськими техніками обробки деревини, а також вітражна і чеканна техніки. Це в цілому відповідає концепції художнього оформлення

Музею екології гір та ілюструє традиції народних промислів Закарпатської Гуцульщини.

Роботи над оздобленням виставкової зали завершені у першому півріччі і до Дня працівника природно-заповідної справи тут відкрилася перша виставка «Краса заповідної природи», яка тривала 2 місяці. У вересні тут проведена наступна виставка – дитячого малюнку за результатами проведених конкурсів серед школярів Рахівщини та Хустщини. На жаль, відсутність опалення у приміщеннях Музею, не дозволяє повноцінно використовувати виставкову залу у всі сезони і в цілому негативно впливає на відвідуваність Музею.

Надано уваги оновленню експозицій. Зокрема, у залі «Високогір'я Карпат» проведено заміну ілюстрацій – фотографій та схем. До підрозділу «Пристосування організмів до умов високогір'я» додано текстові коментарі і введені два низькотехнологічні інтерактивні засоби.

Фахівці Музею налагодили добрі зв'язки із Закарпатським обласним краєзнавчим музеєм, який певною мірою виконує роль куратора у сфері організації методичної та культурологічної роботи. Обмін інформацією, висвітлення діяльності Музею відбувається на системній основі. У світлі значної віддаленості від обласного центра і зосереджених в ньому музеїв така співпраця є вкрай важливою і дозволяє Музею, як осередку освітньо-виховної роботи, бути частиною етнокультурного життя Закарпаття. Зокрема, цього року видано книгу «Подорож музеями Закарпаття», до якої також увійшла інформація про Музей екології гір, здійснено ще низку спільних публікацій.

Освітня діяльність музею полягає як у налагодженому процесі надання екскурсійних послуг, так і проведенні екологічних освітньо-виховних заходів з шкільною молоддю (особливо у туристичне міжсезоння) і туристами. Фахівці Музею проводять лекції, екологічні уроки в школах, організують тематичні екскурсії та етнокультурні майстер-класи для туристів.

У Музеї екології гір, як і всіх інших еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрах, проводяться Дні відкритих дверей у Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, Всесвітній день туризму та Дні європейської спадщини. Проте, найбільш масштабно цей захід проводиться у Музеї на відзначення Міжнародного дня музеїв – 18 травня. У цей день екскурсії проводять учні рахівських шкіл. Цього року в ролі екскурсоводів виступили учні ЗОШ I-III ст. №4 м. Рахова. Дванадцять школярів 8-9-х класів підготували та провели 6 екскурсій для дітей шкіл Рахова та Рахівського району, а також для туристів з санаторію м. Ворохта. Загалом у цей день Музей відвідало 137 екскурсантів. Працівники Музею провели підготовку учнів до проведення екскурсій – курси юного екскурсовода.

На відзначення 20-річчя Музею екології гір фахівцем Музею проведено два уроки-презентації «Музей екології гір» для 60-и учнів сьомих класів ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахова.

Тематичні екскурсії проводилися у Дні європейської спадщини. У ці дні основним акцентом екскурсій стала приналежність пралісів заповідника до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Впродовж 2015 року Музей екології гір відвідало 3753 чол., у т.ч. 1719 – дорослі, 1323 – школярі, 711 – студенти.

Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Ознайомитись із експозиціями Музею змогли відвідувачі із багатьох країн світу: США, Австралії, Португалії, Мексики, Чехії, Румунії, Угорщини, Росії та інших країн.

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г. Говерли (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центра, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центра і фокусується на природних і культурних цінностях найвищої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» цього року неодноразово приймав важливі делегації, у т.ч. місію Банку реконструкції та розвитку Німеччини. Цьому сприяє також наявність конференційної кімнати на 30 місць, обладнаної медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал складається з двох інформаційних рівнів висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Чорногори і Свидівця. При цьому інформація подана переважно художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується переважно у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, притаманним карпатським етносам, які проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим в художньому відношенні є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гущавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Ширококолужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Відвідування інформаційно-туристичних центрів впродовж 2015 року.

Інформаційно-туристичні центри	Кількість відвідувачів, чол.
«Карпатська форель»	76
«Кевелів»	87
«Високогір'я Карпат»	508
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	270
Усього відвідувань ІТЦ	941

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 32 видання, 4 з яких іноземні. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Протягом року надходили періодичні видання, зокрема:

- газети (для кожного структурного підрозділу установи): “Зоря Рахівщини”, “Новини Закарпаття”, “Урядовий кур'єр”, “Голос України”;
- фахові бухгалтерські та кадрові видання “Праця і зарплата”, «Пенсійний кур'єр», журнали: «Баланс бюджет», «Бюджетна бухгалтерія», «Кадровик 01», «Бібліотека кадрів», «Фінансовий контроль»;
- видання з охорони праці: «Охорона праці», «Довідник з охорони праці», «Довідник спеціаліста з охорони праці»;
- фахові наукові: «Український ботанічний журнал», «Вісник зоології»;
- інші: «Лісовий і мисливський журнал», «Нескучный сад», «Зустрічна смуга», «Чіп з DVD», «Сільський вісник».

Більшість періодики надходило до бібліотеки, що розташована на центральній садибі заповідника, однак було організовано також надходження районної преси до природоохоронних науково-дослідних відділень.

Фото- та відеотеки

Фототека впродовж року поповнилася щонайменше на 4,5-5 тис. фото типових та рідкісних видів флори та фауни заповідника, пейзажних зйомок масивів й основних подій, що відбувалися на центральній садибі та у відділеннях. Багата фототека дає можливість ілюструвати публікації в друкованих та електронних ЗМІ, соціальних мережах, власні видання – періодичні, інформаційні та рекламні тощо.

Також відділом пропаганди була забезпечена участь Карпатського біосферного заповідника у фотоконкурсах та фотовиставках.

Вже три роки поспіль провідний фахівець відділу пропаганди, фотограф, бере участь у міжнародному конкурсі «*Concours de photos des arbres vieux*» (Друзі старих дерев), результатом якого є розміщення фото переможців на великоформатному календарі (організатор – громадська організації Франції). Аналогічний фотоконкурс для видання календаря з карпатськими краєвидами проводила громадська організація з Івано-Франківська «Карпатські стежки» та басейнове управління р. Тиса в Закарпатській області – з пейзажними зйомками водотоків Закарпаття. Через мережу Фейсбук та інші інтернет-ресурси фото заповідника брали участь у конкурсах: «Вікі любить Землю», «ПроФото», «Український пейзаж» та ін.

Для створення просвітницьких матеріалів щодо водно-болотних угідь надавалися фото потенційних рамсарських об'єктів заповідника, видів флори та фауни, освітніх та рекреаційних заходів.

У вересні в Ужгороді в рамках Тижня охорони природи Закарпаття відбулася тематична фотовиставка, присвячена екологічним проблемам краю – знелісненню гірських схилів, забрудненню водотоків, неконтрольованим сміттєзвалищам тощо.

Щоквартально представлялися фото для розміщення на порталі Міністерства екології та природних ресурсів України (т.зв. банер).

На території Карпатського біосферного заповідника розроблена розгалужена мережа з 18 екотуристичних маршрутів, у т.ч. 1 в Хустському районі (Долина нарцисів), 4 – в Тячівському (Угольсько-Широколужанський масив) та 13 – в межах масивів на території Рахівщини. На базі трьох маршрутів функціонують екологічні стежки – «Долина нарцисів», «Чорногірськими пралісами на Говерлу» та «До Соколиного берда». Однак, стежки потребують додаткового інформаційного оформлення. У звітному році було підготовлено і подано проектну пропозицію, розроблено ескізи для оформлення інформаційних та декоративних складових стежки, проведено економічні розрахунки. Однак, проект не отримав фінансування. У наступному році буде подано запит на отримання фінансування для даного виду робіт до обласного фонду охорони навколишнього середовища (запит підготовлено).

В Угольському відділенні було промарковано 4 кілометри маршрутного шляху, відновлено 2 місця для відпочинку, встановлено та відремонтовано

інформаційних знаків і табличок в кількості 4 штук, на 4 джерелах проведена робота з благоустрою. Разом з працівниками Кісв'янського ПНДВ провели обстеження маршруту «На соколине бердо» в урочищі «Кузій» для визначення пошкодженої (застарілої) інфраструктури. Після чого було встановлено інформаційні знаки і таблички в кількості 4 штуки, відновлено 1 місце для відпочинку, на 3 джерелах проведена робота з благоустрою, встановлено 2 перехідні містки.

Територія КБЗ володіє дуже потужним потенціалом для розвитку сучасних видів активного туризму – велосипедного та кінного. В останні роки популярність вело туризму на території гірської Рахівщини активно зростає. Суттєвим каталізатором для цього стало проведення вело МТВ-марафону «Стежками опришків». Частина траси для нього проходить високогірною частиною Кісв'янського ПНДВ. Щороку, перед початком марафону, працівниками ПНДВ спільно з організаторами вело-заходу траса обстежується, проводиться прочистка стежок і водних джерел. Високий інтерес до вело туризму на території заповідника спонукав вивчити потенціал ново приєднаних територій з точки зору розвитку вело- та кінного туризму. Спільно з працівниками Рахів-Берлибаського ПНДВ було проведено обстеження маршруту від ур. Буркут м. Рахів до центральної садиби Карпатського біосферного заповідника.

Екотуристичні маршрути використовуються також в еколого-освітніх цілях, зокрема, для проведення тематичних екскурсій для студентських та учнівських груп. У звітному році надавалося уваги належному туристичному маркуванню маршрутів. Загалом впродовж року екотуристичні маршрути заповідника відвідало 32423 особи. Найбільш популярними традиційно виступали маршрути на Говерлу (бл. 7200 осіб) та Долиною нарцисів (17179 чоловік, з яких 13219 дорослих, 1716 студентів і 2244 школярів).

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Карпатським біосферним заповідником встановлені самостійно два біллборди на території Кевелівського та Кісв'янського ПНДВ (Рахівський район), спільно з Костилівською сільською радою на суміжних землях встановлено 2 біллборди (потребують поновлення, яке заплановано на 2016 р.).

На входах (в'їздах) в масиви встановлені комплексні інформаційні щити. Для стандартизації всіх інформаційних щитів установи, створення єдиного стилю інформаційного наповнення створені спеціальні ескізи, згідно з якими виготовляються несучі конструкції. При підготовці та виготовленні інформаційних стендів використовують усталені шрифти і кольори. В залежності від відвідуваності масивів встановлюються комплекти з 6 або 4 одиниць, на яких розміщується інформація українською та англійською мовами. Впродовж звітного року виготовлені комплекти з 6 стендів для Угольського ПНДВ (с. Велика Уголька); з 3-х стендів для Кісв'янського (ур. Кузій) та Петрос-Говерлянського (ур. Козмешик) ПНДВ. В урочищі Кузій, окрім природних цінностей Кузій-Трибушанського масиву та основної інформації про заповідник, відображені також відомості про історичне минуле місцевості як

мисливських угідь Габсбургів. На інформаційних щитах «новоприєднаного» Петрос-Говерлянського відділення розміщена великоформатна карта туристичних маршрутів Чорногірського хребта, стисла інформація про них та телефони рятувальних служб – через ур. Козьмешик (с. Лазещина) щороку кілька тисяч туристів піднімаються на гг. Говерла і Петрос.

Також у звітному році проведено заміну борда «Музей екології гір» на трасі Ужгород-Івано-Франківськ у зв'язку із пошкодженнями під впливом кліматичних факторів.

Загалом у 2015 р. виготовлено 12 інформаційних щитів і проведено часткову заміну 1 борда та 5 інформаційно-межових знаків об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Для організації мобільних та тимчасових виставок на базі Музею екології гір облаштований виставковий зал. Цього року там проведено дві виставки, перша – на відзначення Дня працівника природно-заповідної справи України.

1.4. Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План створюється щорічно, затверджується керівником установи. Окремі плани заходів створюються для окремих, найбільш масштабних, акцій – , Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін.

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

Масові екологічні освітньо-виховні заходи в Карпатському біосферному заповіднику відбуваються на центральній садибі, а також на базі еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів. Робота з учнівською молоддю проводиться також в школах. Заходи зі студентством нерідко проходять в масивах і наукових лабораторіях.

Перші освітньо-виховні заходи відбуваються вже з приходом нового року – в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» проходить акція «Різдвяні відвідини», а в Музеї екології гір – «Різдвяна майстерня». Перший тиждень січня «Центр Європи» приймає туристичні групи і школярів безкоштовно. Оглядові екскурсії доповнювались інформацією і фотоілюстраціями про карпатські різдвяні традиції, а також майстер-класами з виготовлення простих рукодільних ялинкових прикрас. «Різдвяні відвідини» спрямовані не лише на приваблення відвідувачів до еколого-освітнього центру в час невисокої туристичної активності, але й познайомити їх з етнографічними особливостями Закарпатської Гуцульщини.

У Музеї екології гір у період 27.12.2014 р. – 05.01.2015 р. було проведено 7 майстер-класів з виготовлення різдвяних віночків. Мета акції – пропаганда збереження ялинових насаджень шляхом поширення ідеї виготовлення новорічних та різдвяних композицій. Працівники підготували та провели майстер-класи у відеозалі Музею. В них прийняло участь більше 70 туристів з різних куточків України та 15 учасників Рахівського районного осередку Всеукраїнської скаутської організації «Пласт».

У лютому проведено заходи на відзначення Всесвітнього дня водно-болотних угідь. Цього року акція проходила під гаслом: «Водно-болотні угіддя для нашого майбутнього», що підкреслює важливість ВБУ для забезпечення сталого розвитку людства та збереження біосфери в цілому. П'ять об'єктів Карпатського біосферного заповідника є потенційними Рамсарськими угіддями, тож основний упор було зроблено на поширення інформації і висвітлення цінності цих об'єктів. Зокрема, було прочитано 7 лекцій. Для популяризації об'єктів заповідника, внесених до переліку ВБУ, на базі загальноосвітніх шкіл № 3 та № 4 м. Рахова (02-03.02), с. Луг (01.02) та с. Косівська Поляна (01.02) Рахівського району, с. Кіресі Хустського району (4.02) та Велика Уголька Тячівського району (02.02) було проведено освітні заходи. В них взяли участь близько 350 учнів. Для проведення заходу були використані електронні плакати, надіслані Департаментом заповідної справи та ГО «Зелена хвиля».

13.03.2015 в загальноосвітній школі I-III ступеня села Чорна Тиса прочитана лекція про діяльність Карпатського біосферного заповідника та охорону водних об'єктів регіону для учнів 7 – 8 класів.

Всесвітній день лісів (21.03) було відзначено проведенням екологічної вистави «Бережімо матінку природу!», яку підготували учні Рахівської загальноосвітньої ЗОШ I-III ст. №4 під керівництвом провідного фахівця відділу пропаганди та екоосвіти.

Карпатський біосферний заповідник виступає активним учасником Всеукраїнської акції «Первоцвіт». Основна мета заходу – привернення уваги громадськості до проблем охорони ранньоквітучих рослин. Тому було проведено активну роз'яснювальну роботу серед місцевого населення. Акцент зроблено на тому, що відповідальність за знищення «червонокнижних» весняних видів лягає не лише на торговців, але й на покупців квітів.

Щороку в рамках акції «Первоцвіт» працівники заповідника проводять низку освітніх та виховних заходів зі школярами Рахівщини. Так, цього року першим етапом стало проведення майстер-класів із виготовлення первоцвітів. Квіти ручної роботи можуть гідно замінити живі букети! Це основна ідея, яку популяризують екопросвітники поміж школярів. 25 та 27 лютого було проведено майстер-клас з виготовлення паперових підсніжників зі школярами четвертих класів Рахівської ЗОШ №2 (Лазівського корпусу) та Вільховатської ЗОШ I ступеню; 2-го та 4-го березня майстер-класи проведені у Рахівських загальноосвітніх школах №2 та №4 (3-ті класи); 24 березня з школярами Кіреської ЗОШ I ступеню.

Екологічна демонстрація «Збережемо первоцвіти разом!», що пройшла у центрі міста Рахова 11 березня, стала кульмінацією Всеукраїнської природоохоронної акції «Первоцвіт». Працівники заповідника допомогли школярам підготувати флаєри із зображенням ранньоквітучих видів та закликами «Купив підсніжник – став браконьєром», «Не зривайте нас люди, бо нас більше не буде!». Під час еко-демонстрації діти поширювали їх між перехожими.

18 квітня відзначали всеукраїнський День довкілля. У ПНДВ «Долина нарцисів» із залученням учнівської молоді та членів громадської організації при Хусьтській РДА проведена акція з озеленення території навколо еколого-освітнього центру «Музей нарцису», очищено береги р. Хустець та території ПНДВ. Акцію проводили під гаслом «За чисту Долину нарцисів!».

У День довкілля практичні природоохоронні заходи проводилися на центральній садибі та у всіх природоохоронних науково-дослідних відділеннях. Більшість відділень залучали школярів до очищення населених пунктів – парків, берегів рік і потоків. Загалом еко-суботник проведено у 14 «точках» заповідника.

У Всесвітній день Землі працівники відділу пропаганди взяли участь у масовому заході в загальноосвітній ЗОШ №1 м. Рахова. Учні 2-11 класів підготували вірші, танці, короткі екологічні сценки і продемонстрували фрагмент фільму «Дім – планета Земля» (95 учасників).

У травні в рамках підготовки до цвітіння Долини нарцисів для школярів Хустщини організовано конкурс дитячого малюнку «Долина нарцисів очима

дітей» та лекції в шкільних закладах на тему: «Долина нарцисів - остання пам'ятка рівнинної популяції нарцису вузьколистого». Метою проведення цього заходу стала пропаганда збереження Долини нарцисів як унікального куточку заповідної природи Закарпаття. На конкурс поступило близько 40 робіт, учасників нагороджено грамотами і призами.

На відзначення Всесвітнього дня біологічного різноманіття були проведені екологічні уроки для учнів 8-х класів в ЗОШ №2 м. Рахова (20-21.05). У Костилівській ЗОШ з молодшими школярами проведено бесіду про біорізноманіття Українських Карпат і майстер-клас «Біорізноманіття у квілінгу».

Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища завжди відзначається у Карпатському біосферному заповіднику комплексом різноманітних заходів. Так, 5 червня на центральній садибі разом із німецьким університетом сталого розвитку (м. Еберсвальде) та румунським природним парком «Гори Марамуреш» провели, за участі представників органів місцевого самоврядування, лісогосподарських підприємств, національних природних парків, що прилягають до українсько-румунського державного кордону, великої групи студентів із Німеччини, Великобританії, США, Пакистану, Бангладеш, Туреччини та інших країн, що навчаються в німецькому університеті сталого розвитку, міжнародний круглий стіл «Проблеми створення та функціонування транскордонних біосферних резерватів на прикладі проєктованого українсько-румунського транскордонного біосферного резервату в Марамороських горах».

На «круглому столі» заслухано та обговорено доповіді: «Розробка та створення транскордонних біосферних заповідників: можливості та перешкоди» (професор П'єр Ібіш), «Історія, проблеми створення та соціально-економічне значення проєктованого траскордонного біосферного резервату в Мармароських горах» (професор Федір Гамор), «Сучасний стан і проблеми створення біосферного резервату на базі природного парку «Гори Марамуреш» в Румунії» (науковий співробітник Крістіна Поп), «Співпраця щодо збереження природи через державні кордони: на прикладі Фінляндії» (професор Мартін Вельп), «Українсько-румунський транскордонний біосферний резерват у Марамороських горах – питання й відповіді» (Василь Покин'ючереда та Юрій Беркела) тощо. Свої погляди на цю проблему висловили заступник директора національного природного парку «Верховинський» Дмитро Стефлюк та в. о. директора національного природного парку «Черемоський» Костянтин Танасс.

Цього ж дня, з 14.00 розпочався наступний масовий еколого-виховний захід з молоддю – студентська конференція. Вона стала завершальним заходом комплексної тижневої практики студентів Університету сталого розвитку з м. Еберсвальде (Німеччина). Студенти німецького університету під час практики вивчали на прикордонних територіях Карпатського біосферного заповідника та румунського природного парку «Гори Марамуреш» екологічні та соціально-економічні проблеми і у своїх виступах висловили багато ідей та важливих

пропозицій щодо сталого розвитку прикордонних територій українського та румунського Мараморошу.

Ввечері 5-го червня відбувся наступний міжнародний захід – Вечір інтернаціональної дружби з нагоди десятиріччя підписання угоди про співпрацю між німецьким університетом сталого розвитку (м. Еберсвальде) та Карпатським біосферним заповідником. Захід проходив у супроводі самодіяльного народного оркестру гуцульських інструментів Рахівського районного будинку культури.

Також 5 червня у всіх еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрах Карпатського біосферного заповідника пройшли Дні відкритих дверей.

На відзначення Всесвітнього дня захисту навколишнього природного середовища проведені також екологічні освітньо-виховні заходи з учнівською молоддю. Вони проходили щоденно із 3 по 10 червня і стали результатом спільної організації природоохоронної установи та управління освіти, молоді та спорту Рахівської районної державної адміністрації. Всі тематичні заняття відбувалися на центральній садибі заповідника.

Наукові співробітники ботанічної, зоологічної та лісознавчої лабораторій підготували для учнів цікаві розповіді, екскурсії у природу, демонстрації колекцій та живих об'єктів. Лабораторія екомоніторингу урізноманітнила програму шкільного заходу знайомством з хімічним обладнанням, проведенням нескладних аналізів річкової та джерельної води. Метою заходів було підвищення рівня екологічних знань учнів середньої ланки загальноосвітніх шкіл (5-8 класів), поглиблення вивчення природи рідного краю. Зокрема були проведені наступні заходи:

День води – 03.06

День птахів – 04.06

День флори – 08.06

День лісу – 10.06

День ентомолога – 12.06

Загалом у заходах взяли участь 344 учні загальноосвітніх шкіл Рахівщини.

8 липня разом з Хустською філією «Нарцис» було організовано та проведено тематичний еколого-освітній захід на тему : «Фауна заповідної Долини нарцисів».

30 вересня організовано та проведено лекцію та конкурс малюнків на тему: «Наш рідний край» зі школярами Кіреської ЗОШ І ступеня.

16 жовтня в еколого-освітньому центрі «Музей нарцису» та в Кіреській ЗОШ І ступеня з учнями 3-4 класів було проведено майстер-клас з виготовлення осінніх композицій в рамках шкільного заходу День осені.

У жовтні на відзначення Всесвітнього дня тварин працівники еколого-освітнього центру «Центр Європи» для учнів 3 класу Рахівської ЗОШ №3 та четвертокласників Вільховатської ЗОШ І ступенів проведено екологічний урок. Дітям розповіли які тварини зустрічаються на території заповідника та наголосили на важливості збереження рідкісних видів фауни. Для закріплення

знань школярі стали учасниками майстер-класу «Тваринний світ у Карпатському лісі», під час якого виготовляли тварин з природних матеріалів. У листопаді, в рамках акції «День заповідника» і відзначення 48-ої річниці установи, для 8-А класу ЗОШ I-III ступенів №1 м. Рахова проведено екологічний урок на тему «Карпатський біосферний заповідник». Учням розповіли про історію, завдання та напрямки роботи заповідника. На закріплення знань школярам було запропоновано розв'язати кросворд, який складався з трьох блоків, де ключовими словами (а також водночас підказками) були слова **КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК**. Ця частина заняття виявилася найбільш цікавою. Для розв'язання тридцять одного запитання знадобилися елементарні знання флори, фауни та культурних особливостей краю. Акція з озеленення організована на території Дитсадку №3 м. Рахова. Реалізовано біля 50 одиниць посадкового матеріалу.

З метою виховання ціннісного ставлення до біорізноманіття, проведення широкої просвітницької роботи та практичних дій з охорони та збереження орнітофауни працівники Музею екології гір вже шостий рік поспіль проводять екологічну акцію «Годівничка». Акція пройшла під гаслом «Змайструй годівничку і нагодуй синичку». Цього року захід проводився у ЗОШ I-III ст. №2 м. Рахів, серед учнів 1-3-їх класів. Учні 3-А класу підготували сценку про птахів, про те як вони зимують у наших краях, з якими труднощами стикаються взимку і як ми, люди, можемо допомогти їм. Сценарій свята та підготовкою учнів до виступу зайнялись працівники Музею. Орнітолог Карпатського біосферного заповідника, кандидат біологічних наук Б.Й. Годованець представив медіа-презентацію «Птахи нашого краю». Для учнів 8-их класів було проведено окремо презентацію. Більше 60-и школярів взяли участь у майстер-класі по виготовленню годівничок із підручних матеріалів (пластикові пляшки, пакети з-під соків, картонні упаковки з-під круп та інше). Виготовлені годівнички зайняли своє місце на шкільному дворі, для того, щоб діти могли підгодовувати птахів.

Організація та участь у виставках, фестивалях, заходах, приурочених до етнографічних та культурно-історичних подій

Туристично-рекреаційну діяльність Карпатського біосферного заповідника презентовано на 21 міжнародній виставці UITT «Україна – подорожі та туризм», яка проходила з 25 по 27 березня у Міжнародному виставковому центрі в місті Києві. Організаторами спеціалізованої програми «Екологічний туризм в Україні» виступили Міністерство екології та природних ресурсів України спільно з Українською асоціацією активного та екологічного туризму. В об'єднаній експозиції взяли участь понад 25 Національних природних парків та заповідників України, які презентували свій рекреаційно-туристичний потенціал та здобутки в галузі екотуризму. На форумі була зроблена презентація туристично-рекреаційної діяльності Карпатського біосферного заповідника. Під час презентації відвідувачі виставки мали нагоду ознайомитися з різноманітними природними цінностями заповідника, віртуально помандрувати найбільш популярнішими серед туристів

екотуристичними маршрутами та зануритися в атмосферу Карпатського краю, переглянувши дивовижне слайд-шоу під супроводом традиційної гуцульської музики.

У квітні (22-24.04) Карпатський біосферний заповідник взяв участь у Міжнародному екологічному форумі «Довкілля для України», який відбувся в м. Київ у Міжнародному виставковому центрі. Щороку Форум піднімає актуальні питання щодо збереження та відтворення навколишнього природного середовища, водних ресурсів, збереження та відтворення природно-заповідного фонду, поводження з відходами, зеленої енергетики, а також питання екологічної освіти. Такий Форум сприяє плідній співпраці нашої країни зі світовими співтовариствами у сфері охорони навколишнього середовища.

Карпатський біосферний заповідник презентував відвідувачам Форуму природні та культурні цінності краю, а для працівників інших установ природно-заповідного фонду з різних куточків України розповів про досвід і напрацювання в еколого-освітній діяльності. Зокрема, родзинкою презентації стала демонстрація екологічної настільної гри для школярів молодшого та середнього шкільного віку, розроблену працівниками відділу пропаганди та екоосвіти установи.

17 травня на Хустській філії «Нарцис» разом з представниками Закарпатського еколого-натуралістичного центру брали участь у проведенні фестивалю дитячої екотворчості «Золотий нарцис».

26-27 вересня 2015 року в м. Ужгород працівники відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці представляли Карпатський біосферний заповідник на найбільшій в області Міжнародній туристичній виставці-ярмарці «Тур'євроцентр – Закарпаття 2015». На виставці було представлено нові тенденції розвитку та актуальні можливості туристичної індустрії. Участь у туристичній виставці-ярмарку «Тур'євроцентр – Закарпаття 2015» дала можливість установити нові та підтримати існуючі ділові контакти, отримати інформацію про нові тенденції у сфері туризму. В рамках виставки відбулася Міжнародна конференція на тему: «Туризм в Українських Карпатах в світлі Карпатської Конвенції» та тренінг на тему: «Управління та розвиток туристичної інфраструктури», науково-практичний семінар на тему: «Туризм в Українських Карпатах та Карпатська Конвенція» та тренінг на тему «Управління та розвиток туристичної інфраструктури». Провідний фахівець відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці КБЗ взяв участь у всіх згаданих заходах.

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

З більшістю загальноосвітніх шкіл в зоні діяльності Карпатського біосферного заповідника (Рахівський, Тячівський та Хустський райони) укладено Угоди про співпрацю у сфері екологічної освіти учнівської молоді. Охопити понад 30 освітніх закладів можна лише завдяки залученню до еколого-

освітньої роботи майже всіх структурних підрозділів, у першу чергу природоохоронних науково-дослідних відділень, відділів та наукових лабораторій.

Природоохоронні науково-дослідні відділення заповідника в межах населених пунктів, які знаходять у безпосередній близькості, налагодили співпрацю із закладами освіти. Найбільш активними учасниками еколого-освітнього процесу цього року виступили «Долина нарцисів», Кісвянське та Черногірське відділення.

Укладені також угоди з вищими навчальними закладами та коледжами.

Надання допомоги в оформленні природничих кабінетів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

Триває оформлення методичних кутків у підшефних школах, з якими укладено угоди про співпрацю. Вже створено такі куточки в Малоугольській ЗОШ I-II ст. та Широколужанській ЗОШ I-III ст. (Тячівський р-н), Кіреській I ст. (Хустський р-н), Діловецькій, Лужанській, Богданській, Квасівській, Рахівській ЗОШ I-III ст. №1. Цього року оформлено куток у Костилівській ЗОШ I-III ст. (1 великоформатний стенд). Для Рахівської загальноосвітньої школи №2, на базі якої проводиться найбільше заходів, розроблено та виготовлено розгорнутий методичний куток з п'яти стендів: «Карпатський біосферний заповідник», «Всесвітня спадщина ЮНЕСКО» (про 2 об'єкти, що знаходяться в межах Рахівського району – букові праліси та Струківську дерев'яну церкву у с. Ясіня), «Тваринний світ Закарпаття», «Рослинний світ Закарпаття» і «Тиса». Куток займатиме цілу стіну в кабінеті географії і встановлюватиметься у першому кварталі 2016 р. Зараз триває виготовлення несучих конструкцій для стендів.

Участь в організації та проведенні екологічних олімпіад, екологічних ігор, «зелених шкіл», конкурсів, вікторин, екскурсій тощо

Працівниками заповідника (ботанічна та лабораторія екологічного моніторингу) підготовлено конкурсну роботу «Екологічні аспекти водно-болотних угідь у вірхів'ї річки Тиса» для участі у конкурсі «До чистих джерел».

20-22 березня в масиві «Долина нарцисів» було проведено тематичні промо-екскурсії, присвячені масовому цвітінню білоцвіту весняного та шафрану Гейфеля. Відвідувачами стали відпочиваючі з санаторіїв Хустщини та місцеві школярі, загалом 49 осіб.

Найбільше тематичних екскурсій проведено в масиві «Долина нарцисів» в період цвітіння нарцису вузьколистого – у травні. Для гуртківців Хустської філії «Нарцис» Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру екскурсії також проводилися у липні, вересні і жовтні.

Проведено екскурсії у дендропарку і дослідному розсаднику декоративних культур для відвідувачів і студентів різних вузів по території КБЗ (травень-вересень регулярно).

Тематичні екскурсії у масиви для школярів Рахівщини проводились в рамках екологічних освітньо-виховних заходів під час акції «Всесвітній день

захисту навколишнього природного середовища», для студентів – під час студентських практик (червень, липень).

17 квітня в Рахові пройшов 18-й зліт обдарованої учнівської молоді Гуцульщини. У ньому взяли участь майже 70 учасників з Косівського, Надвірнянського, Коломийського, Верховинського районів Івано-Франківської області, Путильського, Вижницького – Чернівецької, і Рахівського району Закарпаття. Учасники працювали у 12 секціях та захищали науково-дослідні роботи у номінаціях: «Література», «Гуцульщинознавство», «Історія», «Географія та економіка», «Математика», «Інформатика», «Біологія, хімія та екологія», «Декоративно-прикладне та образотворче мистецтво» та «Музичне мистецтво». Працівники відділу пропаганди входили до складу журі секції «Біологія, хімія та екологія». По завершенні роботи зльоту учасники відвідали Музей екології гір та географічний центр Європи.

Для 30-и членів гуртка «Юні туристи-краєзнавці», що працює на базі Рахівської ЗОШ І-ІІІ ст. №2, 2 травня організовано екскурсію в Угольсько-Широколужанський масив (Тячівський район). Діти здійснили мандрівку до Карстового мосту та печери Молочний Камінь (з гірським переходом з Малої на Велику Угольку).

У серпні Рахівський районний осередок Всеукраїнської організації «Пласт» також здійснив сходження на г. Говерла та Петрос.

Участь в організації та сприяння проведенню еколого-освітніх тематичних експедицій та літніх екологічних таборів

11-13 вересня для гуртківців «Юні туристи-краєзнавці» було організовано триденну гірську мандрівку в Чорногірський масив – на Говерлу та Петрос.

Всеукраїнський екологічний наметовий табір експедиція «Ойкос» вже два роки поспіль не проводиться у зв'язку із економією бюджетних коштів (Постанова КМУ).

Співпраця з іншими установами ПЗФ у сфері екологічної освітньо-виховної роботи

З установами ПЗФ Карпатського регіону укладено угоди про співробітництво.

У квітні організована 2-денна програма для 11 працівників національного природного парку «Сколівські Бескиди». Зокрема організована зустріч з науковими співробітниками лабораторій, фахівцями відділів СДО і використанні і відтворення природних комплексів. Однак, найбільший акцент було зроблено на організації еколого-освітньої роботи у світлі функціонування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів.

З НПП «Синевир», «Ужанський», «Зачарований край», «Черемоський» та іншими парками Карпатського регіону співпраця суттєвою мірою зміцнилася завдяки систематичним семінарам, тренінгам, які проводилися впродовж 2015 р. а також спільній роботі над підготовкою номінацій них досє до розширення української частини об'єкту Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

З Карпатським НПП узгоджуються заходи і принципи організації туризму у високогір'ї Карпат, проводиться обмін інформацією щодо організації роботи візит-центрів, еколого-освітніх заходів.

Співпраця з громадськими організаціями

Склалася добра співпраця з українським представництвом фонду WWF. Цього року за фінансової підтримки WWF та Німецького товариства інвестицій та розвитку (DEG) на базі заповідника проведено семінар-тренінг, присвячений ідентифікації пралісів і старовікових лісів.

У 2015 році було налагоджено тісну співпрацю з Європейським товариством осередків дикої природи – the European Wilderness Society. Проведено кілька зустрічей експертів Товариства з колективом КБЗ щодо подальшої сертифікації ядрових зон заповідника як унікальних ділянок дикої природи, які ввійдуть до пан-європейської мережі.

Найбільш тісна співпраця налагоджена з місцевими екологічними ГО – Екоклуб «Карпати», «КарпатиЕкотур», «Спільний дім», «Едельвейс». Їх члени постійно беруть участь в «круглих столах», семінарах на базі заповідника.

До 120-ої річниці відкриття залізниці до Рахова у співпраці з місцевими громадськими організаціями «Італійці Закарпаття» та «Едельвейс» організовано зустріч нащадків будівельників залізниці у еколого-освітньому центрі КБЗ «Центр Європи», проведено виїзд на гору Поп Іван Мармароський (13-14.08).

16 серпня працівники відділу рекреації та ботанічної лабораторії брали участь в виїзному засіданні «круглого столу» на тему «Співпраця комісії Громадської ради Закарпатської ОДА та Карпатського біосферного заповідника по покращенню рекреаційної діяльності в рамках реалізації стратегії виконання конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат». Засідання проводилося на території Карпатського біосферного заповідника в урочищі Перемичка. Також для учасників круглого столу в кількості 60 чоловік було проведено екскурсію на вершину г. Говерла.

У звітному році сформувався новий напрямок у співпраці з місцевими громадськими організаціями, які працюють у напрямку надання допомоги Збройним силам України. Зокрема, ГО «Спілка учасників АТО «Рахівський едельвейс» надавалася допомога у зборі коштів, виготовленні дитячих малюнків і дитячих виробів для бійців ЗСУ, які перебувають в зоні проведення АТО. За зібрані кошти був закуплений прилад нічного бачення, туристичний примус, продукти харчування, поповнювались мобільні телефони тощо.

Співпраця з волонтерами

8-12 травня 2015 р. в Угольському ПНД відділенні Карпатського біосферного заповідника відбувся волонтерський табір за участю працівників лабораторії лісознавства КБЗ і громадських активістів з Національного екологічного центру України та ДОП «Зелене майбутнє».

Екологічно свідомі молодь допомогла працівникам лабораторії лісознавства у проведенні обліків деревостану, мертвої деревини та геоботанічних описів на пробних площах у прируслових і приполонинних бучинах. Крім того, активісти взяли участь у картуванні місцезростань

червонокнижного виду – білоцвіту весняного (*Leucojum vernum* L.) в ур. Припір та зробили маршрутні обліки рідкісного земноводного - саламандри вогняної, або плямістої (*Salamandra salamandra* L.).

22-24 серпня ГО "Туристичне товариство "Карпатські стежки" провела масштабну найвисокогірнішу екологічну акцію в Карпатах, присвячену річниці Незалежності України і спрямовану на очищення українського високогір'я від туристичного сміття.

Волонтери розпочали працювати 22 серпня і, розділившись на декілька груп, прибрали наступні локації: г. Петрос - знесено 6 мішків; пол. Головчеська - 7 мішків винесено та дві ями по 10 мішків консервних банок та скляних пляшок були перезахоронені; пол. Скопеска - 19 мішків перенесено.

23 серпня знову двома групами волонтерів були проведені наступні роботи: в ур.Перемичка пересортовано сміттєзвалище і викопана яма для перезахоронення металевих відходів. Інша група піднялась на вершину г. Говерла та ліквідувала смітник зі сторони г. Петрос. Проведена зачистка всієї вершини гори від сміття. Роботи по очищенню прилеглих територій продовжилась біля екопункту під Говерлою (будиночок на висоті 1857 н.р.м), де було зібрано ще 8 мішків сміття. В загальному в цей день 18 мішків пластику і поліетилену було пересортовано, спаковано та перенесено вручну до ур. Перемичка; метал та скло перезахоронили.

Ур. Пермичка було обрано місцем зосередження зібраного сміття. 24 серпня адміністрацією заповідника був організований транспорт для його вивезення. Цього дня було також було ліквідовано смітник на г. Говерла зі сторони г. Брескул. Загалом під час акції 22-24 серпня прибрано більш ніж 100 мішків сміття.

Не дивлячись на докладені волонтерами зусилля, акцію з очищення ур. Перемичка довелося повторити у вересні. На сигнал, що поступив від учасників серпневої акції і членів ГО «Карпатські стежки», адміністрація Карпатського біосферного заповідника знову організувала транспорт, працівників заповідника і засмічення знову було ліквідовано.

2.3. Співпраця з органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування у сферах освіти, охорони навколишнього природного середовища, охорони історико-культурної спадщини та іншими

Із органами влади Закарпатської області реалізуються спільні заходи, зокрема за програмами розвитку екомережі, Стратегії розвитку екотуризму та екологічної освіти, реалізації Планів заходів в рамках виконання Указів Президента України («Про збереження культури Гуцульщини», «Про впорядкування г. Говерли», Актів Президента та Уряду України із збереження букових пралісів та забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів Закарпаття, що розташовані в зоні української частини українсько-словацько-німецького об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини».

З державними адміністраціями Рахівського та Тячівського районів підписані Меморандуми про співпрацю.

Постійні контакти відбуваються з Хустською РДА та міською радою. При цьому інтенсивність зустрічей, спільних нарад зростає у березні-травні, зокрема вирішуються питання спільних заходів щодо підготовки Долини нарцисів до масового прийому відвідувачів та організації туристичного сезону.

З Рахівською міською радою також склалися добрі партнерські стосунки. Працівники заповідника входять до складу депутатського корпусу міста, виконавчого комітету, дорадчих рад при фракціях. Впродовж року працівники заповідника спільно з головою та працівниками Рахівських райдержадміністрації, районної та міської рад здійснили кілька поїздок до прикордонних населених пунктів Румунії. Результатом цих поїздок стало підписання Меморандуму про поглиблення співпраці між повітовою радою повіту Марамуреш (Румунія) та Рахівською районною державною адміністрацією і Рахівською районної ради Закарпатської області в розв'язанні екологічних та соціально-економічних проблем в прикордонних населених пунктах верхів'я басейну Тиси на українсько-румунському кордоні.

Працівники заповідника постійно беруть участь у сесіях сільських рад в зоні діяльності КБЗ (чимало працівників є депутатами), беруть участь у роботі виконкомів, у житті громад і населених пунктів. Зокрема, цього року знову надавалася допомога Костилівській сільській раді у ремонті дороги (травень), підвісних мостів через Тису (жовтень), Рахівській міській раді у підготовці міського парку культури і відпочинку «Буркут» до проведення фестивалю «Гуцульська бринза» (серпень), надавали допомогу у ліквідації наслідків листопадової повені (прочистка доріг та стічних каналів) та ін.

8 вересня в м. Ужгород начальник відділу пропаганди та провідний фахівець відділу рекреації взяли участь в нараді для представників туристичних інформаційних центрів та управління туризму та курортів де обговорили подальший розвиток туристичної сфери. Зокрема йшлося про інформування туристів про актуальні заходи в області, необхідність запровадження веб-порталу, створення мережі інформаційних центрів та підтримку з боку влади. Піднімалися питання екскурсивних та якості їх роботи, проведення екскурсій та сертифікацію їх роботи.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. Адреса в інтернет-мережі <http://cbr.nature.org.ua>. Веб-сторінка містить розділи: Новини (архів) Адміністрація Карта Основна інформація Науковий відділ Охорона території Функціональне зонування Флора Фауна Екотуризм Видання і публікації Відео Музей Геологія та геоморфологія Природні оселища Пам'ятки культури Екоосвіта Фотогалерея 3D Домашні сторінки Лінки

На порталі регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та інш. Однак, веб-портал потребує інформаційного, дизайнерського та функціонального оновлення. Такі роботи планувалися до виконання у звітному році, у т.ч. планувалося придбати необхідне програмне забезпечення (з додаткових, проектних, джерел фінансування). Однак, кошти не надійшли. Таким чином здійснені роботи з удосконалення розділів і структури веб-порталу, частково створено інформаційне наповнення.

У мережі Фейсбук створені три сторінки: Карпатський біосферний заповідник, Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника та Дослідний розсадник декоративних культур. На цих сторінках регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото краєвидів, окремих видів флори та фауни тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

Начальник відділу пропаганди та екоосвіти підготувала статтю «Організація, обладнання та експлуатації музею природи та еколого-освітнього центру в установах природно-заповідного фонду: методичні поради та досвід Карпатського біосферного заповідника» (Бундзяк В.В.) для методичного посібника для працівників природно-заповідної справи.

Сценарії еколого-освітніх заходів-вистав «Збережемо матінку природу!» (Колачук І.Ю.), «Первоцвіт» (Кальба Н.П.) та екологічної казки «Вода – джерело життя» (Колачук І.Ю.) здано для публікації в бібліотечці позашкільника Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру. Видання поширюється серед освітян-позашкільників.

У книзі «Подорож музеями Закарпаття» вийшла друком стаття «Музей екології гір» (Кальба І.В., Кальба Н.П., Тарасенко Н.В.), аудиторією цієї книги повинні стати не лише туристи і туроператори, але й педагоги, краєзнавці, культурологи.

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 6 номерів, як передбачено Статутом видання. У звітному році змінено формат та макет газети. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера екологічної газети

районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т.ч. шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічного науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2014 р.). Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2015 рік.

Впродовж року видано 2 буклети: «Чорногірськими пралісами на Говерлу» (про екотуристичний маршрут на Говерлу) та «Географічний центр Європи», 8 видів рекламно-сувенірних листівок загальним тиражем 8 тис. прим., кишеньковий календарик і Свідоцтво про відвідування географічного центру Європи.

Для вдосконалення інформаційного оформлення маршрутів і відділень виготовлено 18 стендів: для Петрос-Говерлянського ПНДВ («КБЗ», «Туристичні маршрути високогір'я», Карта туристичних маршрутів високогір'я Чорногірського хребта, правила поведінки на території заповідника), Кісвлянського ПНДВ («КБЗ», «Кузій-Трибушанський масив», «Урочище Кузій», карта масиву і маршруту «До Соколиного берда»), Угольського ПНДВ («КБЗ – історія і завдання», «КБЗ - діяльність», «КБЗ» – заголовковий з емблемами і державною символікою, «Правила поведінки», карта Угольсько-Ширококолужанського масиву, «Карта масивів КБЗ», інформаційно-межові знаки Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО). Для оформлення методичного куточку у ЗОШ №2 м. Рахова виготовлено 5 стендів. Для оновлення борда «Музей екології гір» здійснено передрук двох поверхонь і 4-х табличок. Для виставкової діяльності виготовлено 3 банери, ще 2 банери виготовлено для оновлення інтер'єру конференц-залу. Для оформлення екотуристичних маршрутів в Угольському ПНДВ створено 29 інформаційних таблиць формату А3 та А4.

Здійснено видання екологічної гри «Подорожуй Карпатами!». Зокрема, фахівцями відділу пропаганди та екоосвіти розроблено яскраве ігрове поле, складені правила та створений дизайн коробки для пакування гри.

Суть гри полягає у наступному: маршрут проводить дітей вершинами Українських Карпат, під час подорожі «добрі» екологічні дії або зустріч з «червонокнижними» видами дарують додаткові ходи, а неправильна поведінка примушує повернутися на кілька позицій – у такий спосіб формується поняття про екологічне ставлення до природи і закладаються ази знань про цінності і природоохоронний режим заповідних територій.

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	68	Колектив КБЗ
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «Інтер», «Тоніс», «Рада», «24»обласні Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса»,	15	Гамор Ф.Д. (6 сюжетів), Кальба І.В. (4 сюжети), Кабаль М.В., Волощук М.І., Покинйчерета В.Ф., Бундзяк В.В., Навроцький О.В.

«М-студіо»)		
Електронні ЗМІ	Близько 200	Гамор Ф.Д., відділ пропаганди, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	6	Гамор Ф.Д., Бундзяк В.В., Довганич Я.О., Ляшенко Є.К.
Соціальні мережі	регулярно	Відділ пропаганди, відділ рекреації, ботанічна лабораторія

Інтерв'ю на радіо: Про незаконно споруджену дамбу в с. Нересниця Тячівського району для обласної телепрограми «Тиса» (Довганич Я. Д.); про Чорну Гору для телеканалу «Інтер» (Ляшенко Є. К.); про Карпатський біосферний заповідник і День працівника природно-заповідної справи; про суботник до всеукраїнського Дня довкілля (Бундзяк В.В.), про сталий розвиток і роль КБЗ у його впровадженні; про праліси Карпатського біосферного заповідника як об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Гамор Ф.Д.).

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

1. Фотофакт. «З малечю майструємо ангеликів» (М. Бироваш, «Зоря Рахівщини» № 103-104 від 27 грудня 2014 р.);
2. «Рідне Закарпаття» опікується проблемами сталого розвитку гірських населених пунктів» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 3-4 від 17 січня 2015 р.);
3. «Педагог потребує постійного підвищення кваліфікації» (Д. Зварич, «Зоря Рахівщини» № 3-4 від 17 січня 2015 р.);
4. Партнерські взаємини. 10 лютого делегація повітової ради румунського повіту Марамуреш на чолі з головою повітової ради Замфіром Чічеу відвідала із робочим візитом Рахівщину. (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 13-14 від 21 лютого 2015 р.);
5. «Збережемо красу довкілля – первоцвіти» (Т. Регуш, «Дружба» № 23-26 від 28 лютого 2015 р.);
6. «Київ-Рахів: нівроку, півроку огляд за підсумками піврічної експлуатації поїзда» (І. Шостак, «Зоря Рахівщини» № 15-16 від 28 лютого 2015 р.);
7. «Проект стратегії регіонального розвитку Закарпаття доцільно допрацювати» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №15-16 від 28 лютого 2015 р.);
8. «Бійців 128-ої бригади зустрічали з почесними» (Власна інформація, «Зоря Рахівщини» № 15-16 від 28 лютого 2015 р.);
9. «Проект стратегії регіонального розвитку Закарпаття варто допрацювати» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» № 26 від 3 березня 2015 р.);
10. «Майстер-клас «Збережемо підсніжники» (Н. Штайгер, «Зоря Рахівщини» № 17-18 від 7 березня 2015 р.);
11. «Зруйнований міст на українсько-румунському кордоні у Діловому відбудують» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 17-18 від 7 березня 2015 р.);

12. «На виставці вишиваних картин та рушників збирають кошти для воїнів 128-ої гірсько-піхотної бригади» (І. Колачук, «Зоря Рахівщини» № 19-20 від 14 березня 2015 р.);
13. Карпатський біосферний заповідник оголошує конкурс на заміщення вакантної посади заступника начальника Марамороського природоохоронного науково-дослідного відділення. («Зоря Рахівщини» № 21-22 від 21 березня 2015 р.);
14. «Крим «не наш», а первоцвітів на вулицях не стало менше ...» (М. Нейметі, «Новини Закарпаття» № 32-33 від 21 березня 2015 р.);
15. Міністерство екології та природних ресурсів України оголошує відкритий конкурс з призначення на посади керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Мінприроди України. («Голос України» № 55 від 27 березня 2015 р.);
16. «Біосферні резервати чи біосферні регіони?» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 23-24 від 28 березня 2015 р.);
17. «Нарцис покличе в долину» (В. Бездір, «Урядовий кур'єр» № 57 від 28 березня 2015 р.);
18. «Бути добрим нелегко але Іванові Шелеверу це вдається» (О. Головчук, «Новини Закарпаття» № 38-39 від 4 квітня 2015 р.);
19. Карпатський біосферний заповідник оголошує конкурс на заміщення вакантної посади завідувача лабораторії лісознавства. («Зоря Рахівщини» № 25-26 від 4 квітня 2015 р.);
20. «Екотуристичну діяльність заповідника пропагували на міжнародній виставці у Києві» (Я. Рещук «Зоря Рахівщини» № 25-26 від 4 квітня 2015 р.);
21. «Нарцис вузьколистий не має якихось підвидів, як це стверджувалося раніше» (Д. Луг, «Новини Закарпаття» № 40 від 7 квітня 2015 р.);
22. «Бути добрим» (О. Головчук, «Зоря Рахівщини» № 27-28 від 11 квітня 2015 р.);
23. «Нацкомісія України у справах ЮНЕСКО опікується проблемами сталого розвитку регіону розташування букових пралісів Карпат» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 27-28 від 11 квітня 2015 р.);
24. «У травні всі дороги ведуть на Закарпаття» (О. Штефаньо, «Новини Закарпаття» № 48-49 від 30 квітня 2015 р.);
25. «Ігор Кальба – голова громадської організації «Спілка учасників АТО «Рахівський едельвейс» : «Насправді війна виглядає жахливе, ніж показують у новинах» (Я. Пилипюк, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 30 квітня 2015 р.);
26. «На Рахівщині відбувся XVIII зліт обдарованої учнівської молоді гуцульщини» (Т. Федосенко, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від №30 квітня 2015 р.);
27. «Презентовано проектну ідею щодо створення Рахівського транскордонного українсько-румунського еколого-туристичного вузла» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 33-34 від 30 квітня 2015 р.);
28. «КБЗ презентував Рахівщину на Міжнародному екологічному форумі «Довкілля для України» (І. Колачук, «Зоря Рахівщини» № 35-36 від 8 травня 2015 р.);
29. «Ой нарциси зацвіли!» (Е. Савицька, «Експрес» від 7-14 травня 2015 р.);
30. «До програми з природоохоронних заходів внесуть доповнення» («Факти і коментарі» № 54 від 19 травня 2015 р.);

31. «Приємні новини з долини нарцисів» (Я. Решук, «Зоря Рахівщини» № 41-42 від 30 травня 2015 р.);
32. Минулої п'ятниці на Рахівщині перебувала делегація Могилів-Подільського району. («Зоря Рахівщини» № 41-42 від 30 травня 2015 р.);
33. «В Музеї екології гір відбувся День відкритих дверей» (Н. Кальба, «Зоря Рахівщини» № 41-42 від 30 травня 2015 р.);
34. «Майстер-клас «Біорізноманіття у квілінгу» (М. Бироваш, «Зоря Рахівщини» №43-44 від 6 червня 2015 р.);
35. «Всесвітній День охорони навколишнього природного середовища відзначили міжнародним «круглим столом» («Зоря Рахівщини» № 45-46 від 13 червня 2015 р.);
36. «Відзначили 200-річчя закарпатського натураліста-аматора Людвіга Вагнера» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 45-46 від 13 червня 2015 р.);
37. «Минуло 10 років співпраці екологів Закарпаття і Німеччини» (В. Осика, «Новини Закарпаття» № 65 від 16 червня 2015 р.);
38. «Відзначили Всесвітній день охорони навколишнього природного середовища» (І. Колачук, «Зоря Рахівщини» № 47-48 від 20 червня 2015 р.);
39. «Результати першодослідника Карпат Людвіга Вагнера стали відомими в наукових колах Європи ще в ХІХ столітті» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №68 від 23 червня 2015 р.);
40. «Роботу КБЗ вивчали студенти та викладачі Бернського університету...» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» № 49-50 від 27 червня 2015 р.);
41. «...а ландшафти – студенти-географи з УжНУ» (Я. Решук, «Зоря Рахівщини» № 49-50 від 27 червня 2015 р.);
42. «Потяг «Київ-Рахів» отримує статус цілорічного фірмового з назвою «Гуцульщина» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №71-72 від 4 липня 2015 р.);
43. З Днем працівника природно-заповідної справи! («Зоря Рахівщини» №51-52 від 4 липня 2015р.);
44. «Потяг «Київ-Рахів» отримує статус цілорічного фірмового, із назвою «Гуцульщина» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №53-54 від 11 липня 2015 р.);
45. «Увіковічимо пам'ять видатного захисника природи Карпат професора Комендаря» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №77-78 від 18 липня 2015 р.);
46. «Заповідній справі – європейські стандарти» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №57-58 від 25 липня 2015 р.);
47. «Рентген можливостей туристичного краю» (І. Микуляк, «Зоря Рахівщини» №59-60 від 1 серпня 2015 р.);
48. «Нам треба позбутися надмірної централізації у використанні природних ресурсів» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №91 від 18 серпня 2015 р.);
49. «Допомогти захисникам територіальної цілісності України – наш обов'язок» (І. Кальба, І. Колачук, «Зоря Рахівщини» №65-66 від 22 серпня 2015 р.);
50. «Вирубка лісу та продаж його за кордон і нульовий розвиток туризму» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №67-68 від 29 серпня 2015 р.);
51. «Один з найпопулярніших туристично-рекреаційних центрів України нині потерпає від бідності та безробіття» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №94-95 від 29 серпня 2015 р.);
52. «Німецькі екологи відвідали Угольські букові праліси КБЗ» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №71-72 від 12 вересня 2015 р.);

53. «На науково-практичній конференції» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №74-75 від 18 вересня 2015 р.);
54. «Відзначили Дні Європейської спадщини» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №78-79 від 3 жовтня 2015 р.);
55. Карпатський біосферний заповідник оголошує конкурс на заміщення вакантних посад («Зоря Рахівщини» №80-81 від 10 жовтня 2015 р.);
56. «Дні Європейської спадщини в еколого-освітньому центрі» (Н. Штайгер, «Зоря Рахівщини» №83-84 від 17 жовтня 2015 р.);
57. «До розв'язання наших екологічних проблем долучаються космонавти та дипломати» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №117 від 20 жовтня 2015 р.)
58. «У біосферному заповіднику працювала польова експедиція швейцарського науково-дослідного інституту» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №120 від 27 жовтня 2015 р.);
59. «До розв'язання екологічних проблем області долучаються космонавти та дипломати» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №89-90 від 31 жовтня 2015 р.);
60. «Спільні зусилля допоможуть туризму на Рахівщині» (А. Леле «Зоря Рахівщини» №89-90 від 31 жовтня 2015 р.);
61. «Всесвітній день тварин відзначили майстер-класом» (М. Бироваш, «Зоря Рахівщини» №89-90 від 31 жовтня 2015 р.);
62. «Увага – власне охороні природи» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №89-90 від 31 жовтня 2015 р.)
63. «Карпати і надалі фігуруватимуть у Всесвітній спадщині ЮНЕСКО» (Ф. Гамор, «Новини Закарпаття» №126 від 10 листопада 2015 р.);
64. «Бренд Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО для букових пралісів Карпат буде збережено» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №93 від 10 листопада 2015 р.);
65. «Моя хата з краю – першим ворога зустрічаю» (І. Кальба, «Зоря Рахівщини» №95-96 від 21 листопада 2015 р.)
66. «Церква закликає оберігати права природи та зупинити її руйнацію» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №97-98 від 28 листопада 2015 р.);
67. «Мін'юст України зареєстрував новий науковий збірник, присвячений дослідженню природи Карпат» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №101-102 від 12 грудня 2015 р.);
68. «Рідне Закарпаття» відзначило десятиріччя» (Ф. Гамор, «Зоря Рахівщини» №103-104 від 19 грудня 2015 р.).

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо.

19.02, 27.02 всі працівники відділу взяли участь у вебінарах «Розвиток волонтерського руху при установах ПЗФ» і «Робота з волонтерами при установах ПЗФ», організованих ГО «Спілкування без кордонів», громадським рухом «Друг природи», міжнародною благодійною організацією «Екологія-Право-Людина» та Школою волонтерів м. Запоріжжя.

Також підвищення кваліфікації фахівців відділу пропаганди відбувалось шляхом самоосвіти – опрацюванням літературних джерел, роботою в інтернет-мережі, вивченням сайтів природоохоронних установ та організацій, знайомством зі сценаріями та методологічними засадами еколого-освітніх заходів тощо.

Фахівці відділу проводили обмін досвідом з колегами з інших установ ПЗФ – НПП «Сколівські Бескиди», «Синевир», «Зачарований край», «Карпатський», «Ужанський», ПЗ «Медобори» та інш. Обмін досвідом не завжди має офіційний характер. У мережі Фейсбук екопросвітники багатьох установ обмінюються досвідом на сторінках своїх установ та приватними повідомленнями.

4.2. Організація та проведення в установі ПЗФ навчання, семінарів та зустрічей з обміну досвідом для підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ, інших установ, підприємств та організацій.

Начальник відділу пропаганди та екоосвіти взяла участь в ролі тренера навчального тренінгу «Організаційні напрями екологічної просвіти в установах природно-заповідного фонду» на базі санаторію «Пуца водиця» у січні та лютому 2015 р.

Систематичні навчання організовуються для інспекторів з охорони природи. Їх проводять співробітники всіх наукових лабораторій, фахівці відділів пропаганди та екоосвіти; рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці. Також регулярно проводиться навчання з техніки безпеки та охорони праці. Всі навчання відбуваються згідно Наказів керівника установи та відповідно до затвердженого графіка.

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

Спрямувалися зусилля на сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері. Так, 15 березня проведено семінарське заняття, екскурсія в Музей екології гір та географічний центр Європи для 34-х студентів Закарпатського лісотехнічного коледжу Державного вищого навчального закладу "Національний лісотехнічний університет України".

На початку червня 2015 року організовано та проведено ювілейну навчальну екскурсію для студентів Німецького університету сталого розвитку (м. Еберсвальде), в якій взяло участь біля 40 студентів з різних країн світу, а саме: Німеччина, Пакистан, Колумбія, Туреччина, Бангладеш, а також Великобританія. Працівниками КБЗ, як і щороку, було підготовлено широку та різноманітну програму, яка включала як польові виходи, так і соціально-економічне опитування в населених пунктах в зоні діяльності заповідника, студенти мали змогу ознайомитися з місцевою культурою та побутом, а також практикою використання природних ресурсів та співпрацею громад з КБЗ. Але головним питанням навчальної практики були питання менеджменту біосферного заповідника в умовах Карпатського регіону України на прикладі КБЗ.

17-22.06. для 45 студентів географічного факультету спеціальності «Географія» Ужгородського НУ, організована практика. Зокрема, прочитано лекцію «Карпатський біосферний заповідник – модель для сталого розвитку» (Рещук Я., Гамор Ф.Д.). Студентам проведені навчальні розгорнуті екскурсії: Музей екології гір, географічний центр Європи та еколого-освітній центр, на демонстраційне форелеве господарство. Студенти здійснили сходження на г. Говерла (Чорногірське ПНДВ); г. Фігура, обстежили ліси в околиці центральної садиби (Рахів-Берлибаське ПНДВ), де заклали ґрунтовий розріз, геоморфологічні дослідження прируслової території р. Тиси.

23.06. 2015 р. для 19 студентів Тернопільського Національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, II курс, спеціальність «Екологія, охорона навколишнього природного середовища та збалансоване природокористування» і 04-05.07.2015 р. для студентів III курсу географічного факультету Чернівецького НУ ім. Федьковича організовано заходи в рамках студентської практики – лекція «Основні напрямки діяльності Карпатського біосферного заповідника», екскурсії в Музей, географічний центр Європи та дендропарком на центральній садибі.

Студенти Харківського НУ (біологічний факультет, каф. Ентомології, III курс) перебували на території заповідника у другій декаді червня. Окрім екскурсій в еколого-освітні та інформаційно-туристичні центри, для них проведені практичні заняття і тематичні екскурсії в Марамороський, Чорногірський та Кузій-Трибушанський масиви.

Національний університет «Києво-Могилянська Академія» має багаторічну співпрацю з КБЗ в рамках укладеної угоди. Цього року 50 студентів у період 01-21.07 проходили практику на центральній садибі, у Чорногірському, Угольсько-Широколужанському, Марамороському та Свидовецькому масивах заповідника. З ними традиційно працювали співробітники зоологічної, ботанічної лісознавчої лабораторій, відділу науково-дослідної роботи та лабораторії екологічного моніторингу.

У липні 12 студентів Варшавського сільськогосподарського університету (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego) провели 6-денну польову експедицію

у високогір'ї Чорногірського хребта. Вони також відвідали Музей екології гір, географічний центр Європи.

З метою поширення досвіду організації рекреаційно-туристичної діяльності фахівцями відділу рекреації проведено практичні заняття із студентами-екологами НАУКМА. Зокрема, впродовж двох днів проводилися практичні заняття на території Рахів-Берлибаського ПНДВ. Тема практичних занять – маркування екотуристичних маршрутів. Також на території Трибушанського ПНДВ для студентів провели екскурсію до водоспаду «Лихий».

Індивідуальні та дипломні практики на базі КБЗ впродовж року проходили 11 студентів природничих спеціальностей Прикарпатського НУ ім. Стефаника, Львівського НУ, Львівського лісотехнічного університету.

Також програма практик забезпечена для студентів Львівського НУ (геологічний та екологічний факультети), Чернівецького НУ (географічний факультет), Прикарпатського НУ ім. В.Стефаника, Івано-Франківського університету нафти і газу, Київського Національного університету ім. і Т.Шевченка. Загалом на базі заповідника за 2015 рік пройшли практику понад 700 студентів різних вузів України та з-за кордону (Німеччина, Польща).

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ.

На виконання екологічних освітньо-виховних заходів на 2015 рік планувалося використати 67980 грн.

За пунктом 1 «Організація та проведення еколого-освітніх заходів» заплановано та використано 1500 грн. Частково кошти використано для придбання канцтоварів, грамот і подяк для проведення еколого-освітніх акцій «Первоцвіт», тематичних масових заходів в рамках акції «Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища» та ін. Інша частина коштів була використана для проведення конференції зі студентами Університету сталого розвитку з м. Еберсвальде (Німеччина) (8 червня в рамках відзначення 10-річчя співпраці) та «круглого столу» на відзначення Днів європейської спадщини (25 вересня).

За пунктом 2 «Видання екопросвітницької літератури» було заплановано 61600 грн., у т.ч. на оплату видання періодичних видань заповідника газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» та журналу «Зелені Карпати». Для видання журналу (№1-2 за 2014 р.) кошти перераховувались у два етапи 35 983,2 грн. та 25159,0 грн. Видання газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» здійснено на суму 6232 грн. Виготовлено рекламно-видавничу продукцію - листівки і кишенькові календарики – на суму 5940 грн. Свідоцтва про відвідування географічного центру Європи та буклетів («Чорногірськими пралісами на Говерлу» та «Географічний центр Європи») виготовлено на суму 7100 грн. Видано екологічну настільну гру «Подорожуй Карпатами!», витрачено 13 000 грн.

Загалом за пунктом 2 використано 93414,2 грн.

За пунктом 5 «Утримання музеїв, інформаційно-туристичних та еколого-освітніх центрів» на заплановані 2000 грн. проведені закупівлі світильників для Музею екології гір, кормів та гідрологічних фільтрів для акватераріумного комплексу. Також, за рахунок залишків матеріалів (з 2014 р.) проведено роботи з оновлення експозиції в залі «Високогір'я Карпат» та завершено облаштування виставкової зали.

За пунктом 7 «Створення, та утримання екологічних стежок, маршрутів» - заплановано та використано кошти у сумі 2880 грн. За звітний період проведено комплексне обстеження та розроблено план заходів щодо оновлення туристично-рекреаційної інфраструктури з ПНДВ «Долина нарцисів». Відповідно до Акту обстеження проведено наступні роботи: оновлено маркування на 2 км маршруту, встановлено вказівники та інформаційні знаки; закуплено огорожувальну стрічку та встановлено кілки.

Для виконання еколого-освітніх заходів також плануються кошти за планом природоохоронних заходів розділ 7 пункт 9 «Інформаційне забезпечення». Цього року планувалося 17000 грн.

6468 грн. використано для виготовлення інформаційних стендів на металевій основі загальною площею 16,5м² для зовнішнього оформлення Угольського, Кісвлянського та Петрос-Говерлянського ПНДВ та маршрутів на їх території. Інформаційні поверхні на ПВХ основі виготовилися для оновлення

експозиції Музею екології гір (фотоілюстрації та текстові коментарі) та 4 таблички для поновлення борда «Музей екології гір» (17 шт різного формату загальною площею 1,55м² на суму 724 грн). Інформаційні поверхні на самоклеїній плівці загальною площею 7,7м² виготовлені на суму 693 грн. для створення методологічного кутка у підшефній школі та для заміни борду біля Музею. Загалом для виготовлення інформаційних стендів і поверхонь використано 9462 грн. 00 коп. Для оформлення екотуристичних маршрутів в Угольському ПНДВ використано 2440 грн. Загалом для виготовлення стендів відділом пропаганди використано 11902 грн.

Впродовж звітнього року для виконання еколого-освітніх заходів використано 105316,2 грн.

Для отримання коштів з інших, небюджетних, джерел подавалися запити на фінансування заходів в рамках виконання пункту 212 Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки. Зокрема, на проведення інформаційно-просвітницьких заходів на території природно-заповідного фонду: створення екологічної стежки, інформаційних та навчальних матеріалів в масиві Карпатського біосферного заповідника «Долина нарцисів» пошукувалось 86010 грн. Для проведення Карпатським біосферним заповідником інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на підтримку населенням збереження та розширення природно-заповідного фонду очікувалось отримати 357567 грн. Однак, кошти не надійшли.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-ХІІ “Про природно-заповідний фонд України”, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755–VI (із внесеними змінами), Законом України від 28.12.2014, № 80-VIII “Про державний бюджет України на 2015 рік”(із змінами), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами внесеними Постановою КМУ від 02.06.03 № 827); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об’єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.09.2011 року № 336 та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2015 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника:

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	4112
2.	Богдан-Петроське	9784
3.	Чорногірське	30080
4.	Угольське	10103
5.	Широколужанське	1026
6.	Марамороське	7716
7.	Кісвянське	542
8.	Кевелівське	8835
9.	Рахів-Берлебаське	2655
10.	Петрос-Говерлянське	104699
11.	«Долина нарцисів»	326539
	Загалом впродовж року	506091

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ «Долина нарцисів» та Петрос-Говерлянському, де проходить маршрут на Говерлу.

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності при відвідуванні музеїв, еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів.

Плата встановлена за відвідування всіх центрів, однак, більшість з них відвідується групами школярів під час Днів відкритих дверей, студентами під час практик. «Музей нарцису» переважно відвідується в період цвітіння Долини нарцисів. У цей період окрема плата за екскурсію в «Музей нарцису» не збирається, а входить до вартості вхідного квитка до масиву. Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» знаходиться на території демонстраційного форелевого господарства і оплата його огляду також входить до вартості вхідного квитка до форелевого господарства. Відвідування інформаційно-туристичних центрів не мають значного економічного ефекту для життя установи. Найкращі фінансові результати дала екскурсійна діяльність у Музеї екології гір – 36692 грн.; в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» – 6961 грн. Від реалізації рекламно-видавничої продукції відвідувачам КБЗ надійшло 12653 грн., у т.ч. в Долині нарцисів 630 грн., в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» - 10230 грн.

Розміщення, проживання туристів відпочиваючих в кімнатах для відпочинку заповідника принесла в бюджет заповідника 15840 грн., розміщення наметів – 105 грн. Весільні фотографування на центральній садибі заповідника надали до спецфонду 900 грн.

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Екологічна освітньо-виховна робота проводилася відповідно до Плану еколого-освітньої діяльності Карпатського біосферного заповідника на поточний рік. Більшість запланованих позицій виконана. Невиконаними залишилися позиції, які планувалося здійснювати за рахунок надходження спонсорських коштів. Кошти за поданими запитами не надійшли, тож відсутність фінансування не дозволило виконати декілька заходів, серед яких створення відеофільму, проведення обласної учнівської екологічної конференції, придбання програмного забезпечення для створення сайту. В цілому еколого-освітня робота охоплювала всі найважливіші напрямки: співпраця зі ЗМІ, присутність в електронному просторі, виготовлення власної видавничої продукції, у т.ч. і періодики, робота з шкільною та студентською молоддю, проведення масових екологічних освітньо-виховних заходів, організація екологічних акцій. Проте, кожен з цих напрямків можна і слід розвивати з метою підвищення їх ефективності.

Найбільш актуальним завданням щодо вдосконалення інформаційної діяльності є створення нового сайту установи. Вік інформаційних технологій примушує приділяти спількуванню з громадськістю саме через інтернет-ресурси та соціальні мережі. Це дозволить також стимулювати молодь до більш активної екологічної позиції.

Ще однією вимогою часу є розвиток волонтерства на теренах установ природно-заповідного фонду. Більш активна робота з потенційними волонтерами дозволить установі вирішувати ті завдання, на які не вистачає власних ресурсів, особливо кадрових. Зокрема, має сенс долучення волонтерів до роботи у «гарячих точках» заповідника, наприклад патрулювання і ековиховної роботи під час цвітіння «Долини нарцисів», активного туристичного відвідування вершини гори Говерла. Саме у цих місцях спостерігається інтенсивне туристичне навантаження, що припадає на доволі короткий період часу – від 1 місяця в «Долині нарцисів» до 3-х у високогір'ї Чорногори. Однак, для системної організації волонтерства - проведення таборів різної тривалості - одночасно з інформаційною роботою також необхідно спрямувати зусилля на покращення матеріально-технічної бази і вдосконалення наявної інфраструктури. Зокрема, варто придбати туристичні намети, спальні мішки, облаштувати літні і стаціонарні душові, вдосконалити місця для набору води і приготування їжі. Щодо «гарячих точок» критичною проблемою також є налагодження системної боротьби з накопиченням туристичного сміття. Необхідно відпрацювати цю систему на Перемиччі під Говерлою, в «Долині нарцисів». Це матиме величезний природоохоронний і ековиховний ефект. Покращення рекреаційної інфраструктури для проведення таборів, придбання базового туристичного спорядження дозволить використати цю базу і для організації літніх екологічних таборів для школярів і студентства. В останні 2 роки не проводиться Всеукраїнський екологічний наметовий табір-експедиція «Ойкос» у зв'язку із браком коштів, зростанням цін та іншими загальними негативними економічними чинниками. Створення необхідної бази

дозволить не тільки відродити «Ойкос», але й започаткувати нові екологічні табори різної тривалості, фокусних груп тощо.

У подальшому варто також посилити наступні напрямки: видання рекламно-видавничої продукції – буклетів, туристичної марки для Музею екології гір, магнітів. Це допоможе створити додаткові надходження до спеціального фонду установи. Особливої уваги слід надати виданню інформаційних друкованих матеріалів (буклетів, листівок тощо) для популяризації об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Слід продовжувати роботу щодо інформаційного облаштування природоохоронних науково-дослідних відділень. Особливою темою тут є вдосконалення інформаційної інфраструктури екологічних стежок.

Однак, враховуючи широкий спектр завдань, які сьогодні ставить перед установами природно-заповідного фонду, є необхідність у введенні додаткової одиниці до штату еколого-освітнього підрозділу, а також у посиленні роботи з підвищення кваліфікації кадрів.

Начальник відділу пропаганди та
екоосвіти

Бундзяк В.В.

«Погоджено»

Заступник директора

Гамор Ф.Д.

24.12.2015